

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА

ПІТКЕВИЧ ВАЛЕРІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 329.78 (470+571) "19-20"

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАНЬ
ПРОВІДНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ РОСІЇ
(1990-І РОКИ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)**

Спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата історичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі всесвітньої історії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Миловидова Олена Всеволодівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Потрашков Сергій Васильович,
Харківська державна академія культури,
завідувач кафедри історії України і
всесвітньої історії

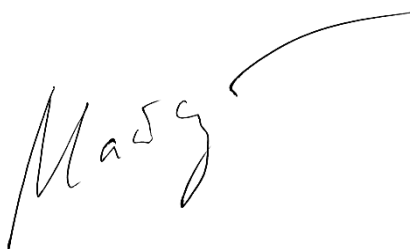
кандидат історичних наук, доцент
Фалько Сергій Анатолійович,
Національна академія Національної
гвардії України, доцент кафедри
соціальних та правових дисциплін

Захист відбудеться «30» вересня 2016 р. о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.10 Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, ауд. V-58.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «26» серпня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.С. Майстренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У 1990 р. в Радянському Союзі ліквідовується монополія КПРС на владу, а у 1991 р. розпадається і сам СРСР. Росія стає самостійною державою. Нова політична еліта, активно сприяла створенню неурядових молодіжних організацій. Створювався молодіжний політикум, котрий як і «дорослі» політичні сили розділився на провладних та опозиційних. В цей час молодь та молодіжні організації поступово набирали політичної ваги у політичному процесі Росії. Молодіжні об'єднання представляли собою дієву і досить вагому політичну силу, що впливала на владу.

Враховуючи ці аспекти, дана тематика є актуальною та викликає інтерес, як у політичних, так і наукових колах. Виникає потреба у дослідженні молодіжних об'єднань, що займалися політичною діяльністю, та тих організацій, які належали або залежали від провідних політичних партій, оскільки саме вони були найчисельнішими та мали великий вплив на молодь. Молодіжні рухи та об'єднання були однією з головних складових суспільно-політичного розвитку Росії. Тому для українського суспільства є важливим, які ідеї вкладали в свідомість молодих громадян Російської Федерації, оскільки від цього залежить державне мислення росіян, які сьогодні визначають внутрішньополітичний та зовнішньополітичний вектор розвитку своєї держави. А від цього залежить рівень стосунків та співпраці з державами світу, у тому числі і з найближчими сусідами, серед яких знаходиться і Україна.

Окрім цього, розуміння місця та ролі молоді та молодіжних об'єднань у суспільно-політичному житті у минулому, дає можливість усвідомити поколінню молодих людей у наш час, чи варто їм долучатися до даного типу об'єднань, що існують сьогодні.

Попри значний суспільний інтерес до політичних молодіжних об'єднань, на разі бракує комплексних історичних досліджень, присвячених їх діяльності. Представлені дослідження і праці розглядають окремі періоди пострадянського розвитку Росії, або окремі аспекти діяльності даних об'єднань, і при цьому – переважно у політологічному ракурсі. Крім того, даною тематикою займаються переважно російські дослідники. Українські науковці не проявляють зацікавленість до даної проблематики. Тому виникає потреба в неупередженому і максимально об'єктивному дослідженні діяльності політичних молодіжних об'єднань Російської Федерації наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема є складовою частиною наукової програми кафедри всесвітньої історії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Актуальні проблеми вітчизняної та світової історії» (номер державної реєстрації 0111U006440).

Об'єктом наукового дослідження є політичні молодіжні об'єднання, що знаходились в залежності від провідних політичних партій Російської Федерації в зазначений період. До провідних політичних партій відносяться

партії, що були представлені в Державній Думі РФ, а також ті, що мали суттєву підтримку з боку населення та вплив на суспільно-політичне життя країни.

Предметом наукового дослідження є діяльність російських політичних молодіжних об'єднань провідних політичних партій Росії у політичному, громадському, культурному та духовному житті Російської Федерації у зазначений період.

Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз діяльності політичних молодіжних об'єднань та визначення їх місця у суспільно-політичному житті Російської Федерації у 1990-і роки – на початку ХХІ ст.

Завдання, що ставить перед собою автор:

- проаналізувати історіографію та джерельну базу діяльності провідних політичних молодіжних об'єднань РФ у досліджуваній період;
- визначити причини зростання кількості та активізації політичних молодіжних об'єднань наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.;
- розглянути та охарактеризувати структуру молодіжних об'єднань для визначення ступеня їх самоорганізації та самоврядування, а також для виявлення демократичності всередині молодіжних організацій;
- проаналізувати ідеологію молодіжних об'єднань для визначення їх політичної орієнтації та завдань;
- визначити та охарактеризувати основні напрямки діяльності молодіжних об'єднань, форми і методи їх роботи, встановивши при цьому ступінь радикальності даних політичних організацій;
- виявити характер зв'язку молодіжних об'єднань з політичними партіями та владою;
- класифікувати політичні молодіжні об'єднання за трьома критеріями: за ідеологією; по відношенню до влади; згідно форм та методів діяльності;
- визначити вплив молодіжних об'єднань на молодь та можливість кар'єрного зростання молодих людей, що знаходились у лавах досліджуваних об'єднань;
- простежити зв'язок між молодіжними об'єднаннями. Розглянути можливі союзи, створені між молодіжними об'єднаннями.

Хронологічні рамки дисертаційного дослідження охоплюють період з 1991 р. – початок ХХІ ст.

Нижня хронологічна межа обумовлена ліквідацією монополії КПРС на владу та розпадом у 1991 р. СРСР. *Верхня хронологічна межа дослідження* обумовлена як внутрішньополітичними, так і зовнішньополітичними подіями в житті Росії. Після обрання у 2000 р. президентом РФ В. Путіна в житті Росії відбувається поступова зміна поколінь політичних еліт. Новий президент бере курс на централізацію влади та встановлює авторитарний режим, але кардинальних, докорінних змін у житті молоді та молодіжних об'єднань не відбувається. Тому вірним було б зазначити верхню хронологічну межу за таким визначенням – початок ХХІ ст.

Територіальні межі – територія Російської Федерації у досліджуваний період.

Наукова новизна отриманих результатів:

- Дисертація є першим комплексним дослідженням з історії діяльності російських політичних молодіжних об'єднань, залежних від політичних партій, у період президентства Б. Єльцина та період становлення режиму В. Путіна.
- Досліджено особливості взаємин молодіжних об'єднань і політичних партій, виявлена залежність молодіжних об'єднань від провідних партій РФ.
- Уточнена класифікація молодіжних об'єднань з урахуванням їх ідеології, структури, а також форм і методів діяльності.
- Визначено становище молодих людей в системі молодіжних об'єднань, виявлено перспективи їх кар'єрного зростання всередині молодіжних організацій.
- Запропонована періодизація діяльності політичних молодіжних об'єднань, яка ґрунтується на основі суспільно-політичних процесів всередині Росії, а також міжнародної політики.
- Продемонстрована суспільна важливість молодіжних об'єднань, а також їх місце у політичному процесі.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати даного дослідження, його основні положення та висновки, можуть бути використані для подальшого вивчення даної проблеми, в процесі підготовки наукових та науково-популярних праць. Дана тематика може стати базою для розробки спеціального навчального курсу з новітньої історії у вищих навчальних закладах, зібраний і проаналізований матеріал сприяє розширенню інформаційного простору в українській історіографії.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалась на засіданнях кафедри всесвітньої історії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Матеріали дослідження доповідались на наукових конференціях, серед яких: Міжнародна наукова конференція «Краєзнавство і учитель – 2012» (м. Харків, 24 лютого 2012 р.); Міжнародна наукова конференція «Краєзнавство і учитель – 2013» (м. Харків, 22 лютого 2013 р.); Міжнародна наукова конференція «Краєзнавство і учитель – 2014» (м. Харків, 28 лютого 2014 р.); XXI Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Ломоносов» (м. Москва, 8 квітня 2014 р.); III Міжнародна наукова конференція «Вопросы исторической науки» (м. Москва, січень 2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати дисертаційної роботи отримані автором самостійно та мають оригінальний характер.

Публікації. За матеріалами дисертаційного дослідження опубліковано 5 статей автора, серед яких 4 у фахових виданнях, 1 у закордонному фаховому виданні.

Структура дисертаційної роботи зумовлена її об'єктом і предметом, метою та конкретними науково-дослідницькими завданнями і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Обсяг дисертації – 242 сторінок, з яких основний текст

складає 209 сторінок, список використаних джерел та літератури – 28 сторінок (включає 262 найменування), додатки – 5 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Визначено об'єкт та предмет, мету та завдання, хронологічні та територіальні рамки дослідження. Пояснено наукову новизну та практичне значення роботи.

До розділу 1, що має назву **«Історіографія, джерельна база, методологія та методи дослідження»**, увійшли три підрозділи. У підрозділі **1.1. «Історіографія проблеми»** охарактеризовано сучасний стан наукової розробки теми політичних молодіжних організацій, що належали до провідних політичних партій Росії у 1990-і роки – на початку ХХІ ст. Література, що використовувалася під час розробки даної тематики має різне походження та відноситься до різних галузей наук, що дозволяє розглядати різноманітні аспекти життя молоді та молодіжних об'єднань.

Всі роботи були поділені на три групи: роботи російських авторів, українських та авторів, що належать до західної історіографії. У свою чергу, роботи російських дослідників розділені на дві підгрупи. До першої підгрупи відносяться дослідження, що безпосередньо висвітлюють діяльність конкретних об'єднань.

В роботах І. Кольжанова¹, К. Котової², В. Сергеева³, М. Виллісова⁴, Н. Захарова⁵, Г. Казначеевої⁶ розглядаються відношення молодіжних об'єднань до влади, аналізується їх ідеологія, форми та методи діяльності, на підставі чого формується класифікація молодіжного руху Росії. В працях Р. Розовської⁷, М. Борисова⁸, А. Дюкенн⁹, В. Прибиловського¹⁰, висвітлюється формальна та неформальна залежність молодіжних об'єднань від партій та олігархічних кіл. На думку авторів цілковита залежність політичних

¹ Кольжанова И.Н. Современные молодежные элиты российских общественно-политических организаций / И.Н. Кольжанова. – Ростов-на-Дону, 2006. – 101 с.

² Котова К.А. Деятельность в региональных молодёжных политических организациях: сравнительный анализ форм активности / К.А. Котова // ЗПУ. 2012. – № 4. – С. 307-309.

³ Сергеев В.А. Власть и молодежь / В.А. Сергеев // Российская Федерация сегодня. – 2004. – № 13. – С. 11-14

⁴ Виллисов М.В. Участие негосударственных организаций в процессе принятия политических решений: автореф. дис. ... канд. політ. наук / М.В. Виллисов. – М., 2004. – 28 с.

⁵ 5. Захаров Н. Политическое участие молодежи в условиях модернизации Российского общества: дисс... канд. політ. наук / Н. Захаров. – М., 2001. – 134 с.

⁶ Казначеева Г.А. Студенческая молодежь в политическом процессе современной России: Тенденции и приоритеты политического участия: автореф. дис... канд. політ. наук / Г.А. Казначеева. – Орел, 2004. – 27 с.

⁷ Розовская Р.И. «Идущие вместе»: Путь политического самоопределения / Р.И. Розовская // Новый исторический вестник. – 2002. – № 8.

⁸ Борисов Н.А. Молодежные организации российских политических партий: эффективность использования «молодежного ресурса» в политике / Н.А. Борисов // Вестник Пермского государственного университета. Серия Политология. – 2008. – № 1(3). – С. 17-27.

⁹ Дюкенн А. Молодежная политика КПРФ: роль СКМ и перспективы обновления руководящего состава [Електронний ресурс] / А. Дюкенн. – Режим доступу: <http://www.politex.info/content/view/225/30/>

¹⁰ Прибыловский В. Союз правых сил [Електронний ресурс] / В. Прибыловский // Публичная интернет-библиотека Владимира Прибыловского. – Режим доступу: http://www.anticompromat.org/sps/spr_sps.html

молодіжних об'єднань від партій, є характерною рисою молодіжного руху Росії в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Напрямки, характер та значення діяльності молодіжних об'єднань розглядаються у дослідженнях Ю. Г. Коргунюка¹¹, В.А. Родіонова¹², О. Шмельова¹³. В роботах І. Соловенко¹⁴, В. Савельєва¹⁵, О. Салагаєва¹⁶ піднімаються питання наростання радикалізму в молодіжному середовищі. У роботах, виданих в Російській Федерації після 2004 р., ряд дослідників та оглядачів, зокрема Т. Полянников¹⁷, Т. Становая¹⁸, відзначили вплив суспільно-політичних подій в Україні на розвиток молодіжних об'єднань в Росії. Розглядаються аспекти «кольорових революцій» та участь в них молоді та молодіжних об'єднань. Зазначається можливість проведення подібного роду революції в Росії за активною участю російських молодіжних організацій. З цим автори пов'язують різке збільшення молодіжних об'єднань в Росії у 2005 р.

Важливе значення мали роботи М. Грачова¹⁹, Д. Головенко²⁰, І. Зевелева²¹, О. Лоскутової²². В цих працях проведено ґрунтовні історичні дослідження, як розвитку та діяльності молодіжних об'єднань, так і розвитку багатопартійної системи Росії у пострадянський період.

До другої підгрупи відносяться дослідження загального характеру, в яких молодь і молодіжні об'єднання розглядаються як соціальна група і соціальний інститут. У дослідженнях К. Лисиці²³, В. Дорофєєва²⁴ розглянуто вплив молоді та молодіжних організацій на суспільно-політичне життя Росії в кінці ХХ – на початку ХХІ століття.

¹¹ Коргунюк Ю.Г. Молодежные политические организации [Электронный ресурс] / Ю. Г. Коргунюк // Информационный сайт Фонд знаний «Ломоносов» – Режим доступа: lomonosov-fund.ru/enc/ru/encyclopedia:0126501:article

¹² Родионов В.А. Они не такие, как мы / В.А. Родионов // Агентство социальной информации № 7 (37) 10.1999 г. С. 6-9

¹³ Шмельёв А.А. Молодёжные, культурные и социальные движения в России [Электронный ресурс] / А.А. Шмельёв // Российский государственный гуманитарный университет. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/560/844/1217/014.SHMELx60OV.pdf>

¹⁴ Соловенко И.С. «Рельсовая война» в Кузбассе в 1998 г.: этапы, особенности и результаты / И.С. Соловенко // Вестник Томского государственного университета 2010, История №3(11) С. 103-109

¹⁵ Савельев В.А. Горячая молодежь России. Лидеры. Организации. Тактика уличных битв. Контакты / В.А. Савельев. – М.: Кванта, 2006. – 306 с.

¹⁶ Салагаев А.Л. Молодежные группировки – опыт пилотного исследования / А.Л. Салагаев // Соц. исследования. – 2004. – № 9. – С. 50-58.

¹⁷ Полянников Т.Л., Прокопов Г.А. Синдром «цветных» революций / Т.Л. Полянников, Г.А. Прокопов // Свободная мысль ХХІ. – 2005. – № 6. – С. 27-34.

¹⁸ Становая Т. Молодёжные организации в современной России [Электронный ресурс] / Т. Становая // Электронная Библиотека Гумер. – Режим доступа: <http://www.gumer.info>

¹⁹ Грачев М.Н. Парламентские выборы в России: год 1999. Избирательные объединения и блоки, их лидеры и программные документы, результаты выборов: Хрестоматия / Грачев М.Н. – М.: НОУ МЭЛИ, 2000. – 292 с.

²⁰ Головенко Д.В. Политическая активность молодежи в современной России / Д.В. Головенко // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2012. – № 3(13). – С. 141-143.

²¹ Зевелев А. И. Политические партии России: история и современность / Зевелев А. И., Свириденко Ю. П., Шелохаева В. В. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2000. – 631 с.

²² Лоскутова Е. Юная политика. История молодёжных политических организаций современной России / Лоскутова Е. – М.: Центр Панорама, 2008. – 424 с.

²³ Лисица Е. С. Основные направления оптимизации влияния молодежных общественно-политических организаций на политическую систему современной России / Е. С. Лисица // Теория и практика общественного развития. – 2013. – № 9. – С. 245-248

²⁴ Дорофеев В.И., Чекмарев Э.В. Политическое участие молодежи в современной России // Известия Саратовского университета. Серия: Социология. Политология. 2007. Т.7. Вып. 1

В дисертаційному дослідженні Н. Хохлової²⁵ комплексно розглянуто, як теоретичні принципи устрою і функціонування об'єднань, так і їх практичну взаємодію з державними та громадськими інституціями. Дисертаційне дослідження Ю. Зарубіної²⁶ приділяє увагу політичній соціалізації молоді.

У дослідженні Б. Ручкіна, В. Родіонова, А. Пижикова²⁷, Є. Троїцького²⁸, В. Леншина²⁹, Н. Великої³⁰, зроблена спроба пов'язати поведінку молоді з політичними процесами. Автори пропонують визначити ступінь залучення молоді до політичного життя, а також засвоєння молодими людьми політичних прав і практики їх реалізації. Подібні дослідження дозволяють зрозуміти загальні настрої молоді, політичні тенденції, а, отже, припустити, чому молодь вступала до лав, тих, чи інших організацій.

В українській історіографії, автори не проявили великої уваги до даної тематики. Переважно це публікації та невеликі нариси в засобах масової інформації. Серед існуючих робіт українських авторів, слід виділити дослідження О. Кулініча³¹. Дослідник відносить політичні молодіжні об'єднання до підгрупи організацій агітаційної та пропагандистської діяльності.

Західна історіографія представлена, в першу чергу, працями в яких комплексно розглядається суспільно-політичне життя Росії. В роботі L. Gregory³² відзначається, що з приходом В. Путіна до влади розпочався етап посилення центральної влади, що сприяло розвитку авторитаризму. Більш конкретно стосовно молодіжної політики та молодіжних рухів сучасної Росії висловились М. Herpen³³, Т. Halpin³⁴, L. Harding³⁵, R. Oliphant³⁶. У своїх працях дослідники зазначили, що сучасна влада в Росії на чолі з В. Путіним, завдяки діяльності політичних молодіжних об'єднань оволоділа свідомістю молодих людей і використала їх для укріплення свого режиму. У зв'язку з цим діяльність

²⁵ Хохлова Н.А. Современное молодежное движение в России: структурно-функциональный анализ: дис... кан. політ. наук: 23.00.02 – Нижний Новгород, 2007. – 273 с.

²⁶ Зарубина Ю. Н. Ценностно-мотивационные детерминанты участия молодёжи в деятельности социально-политических объединений: автореф. дис. на соискание степени канд. психол. наук: 19.00.05 / Зарубина Юлия Николаевна. – Ярославль, 2010. – 25 с.

²⁷ Ручкин Б.А., Родионов В.А., Пыжиков А.В. Молодежь как стратегический ресурс – развития российского общества / Б.А. Ручкин, В.А. Родионов, А.В. Пыжиков // Социально гуманитарные знания. – 2000. – № 1. – С. 146-165.

²⁸ Троицкий Е. Русская молодежь. Демографическая ситуация. Миграции / Троицкий Е. – М.: АКИРН, 2004. – 314 с.

²⁹ Леньшин В.П. Методологические подходы к исследованию молодежи / В.П. Леньшин // Философия и общество. – 2004. – № 3. – С. 80-91.

³⁰ Великая Н.М. Зомби или революционеры: политическая социализация молодежи в контексте исторического сознания / Н.М. Великая // Свободная мысль – XXI. – 2005. – № 9. – С. 64-80.

³¹ Кулініч О.В. Типологія молодіжних громадських організацій [Електронний ресурс] / О.В. Кулініч // Офіційний сайт ХарПІ НАДУ. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/doc/2/18.pdf>

³² Gregory L. Russia: A History / Gregory L. Freeze. – Oxford and New York: Oxford University Press, 2009. – 599 p.

³³ Herpen M. Putin's wars : the rise of Russia's new imperialism / Marcel Van Herpen. – Maryland: Rowman & Littlefield, 2014. – 289 p.

³⁴ Halpin T. Winning Young Hearts and Minds: Putin's Strategy for a New Superpower / Tony Halpin // The Times. – 2007.

³⁵ Harding L. Welcome to Putin's Summer Camp / Luke Harding // The Guardian. – 2008.

³⁶ Oliphant R. Seliger Camp's Growing Pains / Roland Oliphant // Moscow News. – 2009.

провладних молодіжних об'єднань оцінювалась негативно. Але відзначалось, що провладні молодіжні організації були найбільш масовими та впливовими.

У цілому дослідження, що стосуються російського молодіжного середовища в кінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст., проводилися за різними науковими напрямками. Але на сьогоднішній день, досліджень у історичному контексті, що стосуються діяльності політичних молодіжних об'єднань, недостатньо для повноцінного осмислення сутності та значення даних організацій у житті Російської Федерації. До того ж, враховуючи те, що переважна кількість досліджень належить російським авторам, виникає питання залежності авторів від політичної кон'юнктури, а, отже, неупередженого підходу до досліджень.

У підрозділі 1.2 **«Джерельна база дослідження»** охарактеризовано та класифіковано наявний масив джерел, що були використані у роботі.

Опрацьовані архівні матеріали з Центрального архіву суспільних рухів Москви (ЦАСРМ), матеріали з електронного архіву Єгора Гайдара. Також були відвідані центральні архіви Російської Федерації (ДАРФ «Державний архів Російської Федерації», РДАСПИ «Російський державний архів соціально-політичної історії», РДАНІ «Російський державний архів новітньої історії»).

Серед документальних джерел були використані нормативно-правові акти (закони, підзаконні акти). Найбільш чисельною стала друга підгрупа документальних джерел – це переважно установчі документи організацій та партій, до яких відносяться статuti та програми. Для детального дослідження життя та діяльності молодіжних об'єднань були використані діловодні джерела. До цієї підгрупи відносяться: постанови, звернення, заяви, протоколи, резолюції, що видавалися органами управління молодіжних організацій та політичних партій.

Особливу групу складають статистичні джерела. Для з'ясування чисельності молодіжних об'єднань, їх динаміки розвитку, кількості учасників мітингів та інших заходів. Крім того, були використані статистичні дані, що демонструють тенденцію розвитку всього політичного процесу в РФ. Зокрема, результати виборів до Державної Думи РФ, вибори Президента РФ, результати виборів до місцевих рад.

Оповідні джерела, мали широке застосування на всіх етапах дослідження, та склали базову основу для розгляду діяльності молодіжних об'єднань. Найбільш чисельною підгрупою оповідних джерел, використаних в роботі, є публіцистичні джерела, що були відображені у газетах, журналах, на інформаційних сайтах, порталах та виданнях.

Також в роботі були використані джерела особового походження. Ці джерела є досить суб'єктивними. Але вони цінні тим, що викладені безпосередньо тими особами, які брали участь у досліджуваних подіях.

У третьому підрозділі – **«Методологія та методи дослідження»** - визначено принципи та методи, використані у дисертації.

В теоретико-методологічній основі роботи покладені принципи об'єктивності, системності, історизму та міждисциплінарний принцип.

Зазначені принципи дозволили комплексно підійти до дослідження, на підставі якого зроблені відповідні висновки і узагальнення.

Відповідно до мети та завдань дисертаційної роботи були використані загальнонаукові та спеціальні історичні методи дослідження. Серед загальнонаукових методів дослідження були використані: метод формальної логіки, метод аналізу, метод синтезу, статистичний метод.

Серед спеціальних історичних методів дослідження були використані: історико-порівняльний, історико-типологічний, проблемно-хронологічний, структурно-функціональний метод, історико-генетичний, метод експертних оцінок.

Розділ 2 – «Зародження, розвиток та діяльність перших партійних молодіжних об'єднань Росії (1990-і роки)». У першому підрозділі «Провладні молодіжні об'єднання» розглянуто передумови та особливості становлення перших політичних молодіжних об'єднань провідних партій Росії у 1990-і роки, що підтримували владу та політичний курс Б. Єльцина. Прослідковано шлях розвитку перших політичних партій та їх молодіжних організацій.

Молодіжний рух в Російській Федерації у 1990-х роках, як і вся країна, знаходився у стані трансформації. Після ліквідації в березні 1990 р. монополії КПРС на владу, та розпаду в 1991 р. СРСР, в Росії відбувається докорінна зміна суспільно-політичного життя. В країні формується широкий спектр молодіжних об'єднань з різноманітною спрямованістю та завданнями. Серед молодіжних об'єднань, що активно займалися політичною діяльністю, виділялись організації, що мали тісний зв'язок з політичними партіями.

Найбільш інтенсивною зі створення молодіжних підрозділів політичних партій, стала середина та друга половина 1990-х років. Молодіжні відділення та організації створювались майже при кожній партії, що боролась за право потрапити до Держдуми РФ. Провладні молодіжні організації, мали адміністративний ресурс підтримки з боку влади. Тому до кінця століття, найбільш впливовими та чисельними молодіжними об'єднаннями Російської Федерації були молодіжні організації, що знаходились в залежності від партій. Молодіжні організації стають активним учасником політичної боротьби.

Серед молодіжних об'єднань, підтримуючих владу в 1991-1999 роках, треба відмітити Молодіжний союз «Демократичної партії Росії» (МС ДПР), Молодіжний союз «Демократичний вибір Росії» (МС ДВР), Молодіжна організація руху «Наш дім – Росія» (МОР НДР), молодіжні організації Ліберально-демократичної партії Росії.

Ідеологічні засади розглянутих організацій здебільшого відповідали правоцентристському спектру. Під час протистоянь з політичними опонентами, провладні молодіжні організації приймали активну участь у пікетах, мітингах, ходах. В процесі передвиборчих кампаній активно агітували за свої партії.

Після невдалої економічної політики, провладні партії та їх лідери втратили довіру та підтримку суспільства. В наслідок цього, довіру втратили і їх молодіжні відділення. В другій половині 1990-х років провладні демократичні сили втрачають свої позиції, а в кінці століття відходять на другий план, або розчиняючись в нових політичних силах.

Підрозділ 2.2 – «Опозиційні молодіжні об'єднання» присвячений становленню та діяльності опозиційних молодіжних об'єднань у 1990-х роках.

З 1991 р. і до 2000 р. опозиційний рух в Росії асоціювався в першу чергу з політичними силами лівого спектру. На початку 1990-х р. в комуністичному таборі не було єдності. Але, не зважаючи на це, а також на втрату в перші роки після розпаду СРСР популярності комуністичних ідей, в середині 1990-х р. комуністи знову стають впливовими гравцями в політичному процесі Росії.

Провідними молодіжними силами лівого спектру, що знаходились в опозиції були: «Російський комуністичний союз молоді» (РКСМ) (до 1996 р. співпрацював з «Російською комуністичною робітничою партією» (РКРП), а з 1996 до 1999 р. був молодіжною опорою «Комуністичної партії Російської Федерації» (КПРФ)); «Револьюційний комуністичний союз молоді (більшовиків)» (РКСМ (б)) – з 1996 р. опирався на РКРП; Російський аграрний молодіжний союз (РАМС), що був партійною молодіжною організацією «Аграрної партії Росії» (АПР). Зазначені об'єднання мали залежність від політичних партій і діяли в їх інтересах.

Ультраліві мали радикальні погляди, тому закликали до повалення, не тільки влади на чолі з Б. Єльциним, а і до повної зміни існуючої устрою держави. Більш помірковані комуністичні та соціалістичні партії та їх молодіжні об'єднання, вели політичну боротьбу у рамках законодавства. РКСМ та РАМС знаходились в залежності від думських партій, тому діяли більш стримано, а в деяких питаннях співпрацювали з владою.

Опозиційні ліберально-демократичні сили були представлені партією «Яблуко», що у 1995 р. створило у своїй структурі молодіжне відділення – Молодіжний союз «Яблуко» (МСЯ).

В діяльності опозиційних об'єднань, і «лівих», і лібералів домінував політичний напрямок. Кожна з організацій приділяла увагу проведенню агітаційної роботи, особливо під час виборчих перегонів. Окрім цього, молодіжні об'єднання були активними учасниками мітингів, пікетів, маршів, направлених проти дій уряду та президента. Через молодіжні організації партії отримували можливість впливати на молодь та збільшувати свій електорат в молодіжному середовищі, але цього було замало для отримання бажаного результату. Влада та її політичний курс залишались незмінними.

Наприкінці 1990-х років увага до молоді збільшилась, опозиційні сили готувались до виборів нового парламенту та зміни президента, тому в цій боротьбі було зроблено акцент на молодь. Опозиційні партії шукали союзників, а це призводило до переформатування політичних партій та блоків. У зв'язку з цим реструктуруються і молодіжні об'єднання. Деякі молодіжні об'єднання залишаються зі своїми партіями, а інші знаходять інших покровителів.

У третьому розділі **«Діяльність провладних молодіжних об'єднань Росії на початку ХХІ ст.»** детально розглядаються провідні провладні молодіжні об'єднання за часів правління В. Путіна. В цей час формується нове покоління політичної еліти. Відбувається трансформація політичних сил. В перші роки ХХІ ст. влада оновлює політичну опору в особі політичних партій та молодіжних організацій, які поступово отримують одноосібне лідерство в

російській політиці. Це стало наслідком авторитарних дій В. Путіна. Законодавчі зміни та використання адміністративного ресурсу призвели, до того, що в Росії до центральних та місцевих органів влади могли потрапити лише ті політичні сили та діячі, що розділяли погляди влади. Кількість політичних партій, що мали змогу пройти до парламенту значно зменшується. Разом з цим зменшується альтернатива політичного вибору. Вплив та вагу у молодіжній політиці мають ті молодіжні об'єднання, що належать до найбільших партій.

У підрозділі 3.1 **«Загальноросійська громадська організація «Молодіжна Єдність». Загальноросійська громадська організація «Молода Гвардія Єдиної Росії»»** висвітлені основні етапи розвитку та діяльності молодіжних організацій «Молодіжна Єдність» (МЄ) та «Молода Гвардія Єдиної Росії» (МГЄР). Ці об'єднання належали головній партії влади – «Єдина Росія» (з 1999 до 2001 рр. – партія «Єдність») і були одними з найбільших та впливових на початку ХХІ ст.

«Молодіжна Єдність» була створена 27 квітня 2000 р. За час свого існування організація проявила себе як правоцентристська за ідеологією, ліберальна в методах боротьби та цілковито лояльна до влади молодіжна організація. Лідируючі позиції організація змогла завоювати за рахунок адміністративного ресурсу, високої популярності влади серед молодих людей, а також здатності оперативно реагувати на політичні перипетії в країні. Але стати для партії повноцінною кузнею нових молодих політиків не змогла. Організація розглядалася своїми покровителями, у першу чергу, як інструмент, а не мета діяльності. Попри це організації тривалий час вдавалося стримувати опозицію і не дати їй переломити ініціативу в боротьбі за молодь в Росії.

У 2005 р. «Молодіжна Єдність» була трансформована у «Молоду Гвардію Єдиної Росії». «Молода Гвардія Єдиної Росії» не мала суттєвих змін у структурі чи ідеології. Основна частина МЄ автоматично перейшла до МГЄР.

МГЄР захищала інтереси та позиції влади. Активно протидіяла опозиції, особливо коли та намагалась підбурювати російське суспільство проти існуючого режиму В. Путіна. Негативно ставилась до «кольорових» революцій у сусідніх пострадянських державах, тому проводила різноманітні заходи, щоб не допустити цього в Росії.

Підрозділ 3.2 **«Загальноросійська громадська організація сприяння вихованню молоді «Ті, що йдуть разом». Молодіжний демократичний антифашистський рух «Наші»** присвячено провладним молодіжним організаціям, що мали найбільший резонанс у російському суспільстві.

Молодіжна організація «Ті, що йдуть разом» була створена 28 травня 2000 р. у Москві. Засновником організації став В. Якеменко, який до цього очолював відділ зв'язків із громадськими організаціями при Адміністрації Президента.

Організація вела активну діяльність насамперед у протистоянні з опозицією. Всіма засобами підтримувала політичний курс В. Путіна. Але не зважаючи на це на весні 2005 р. «Ті, що йдуть разом» перестали бути одним з головних молодіжних відділень влади. 15 квітня 2005 р. відбувся установчий

з'їзд нової провладної молодіжної організації – «Наші». Дане молодіжне відділення було створено за ініціативи адміністрації президента В. Путіна. Очолив об'єднання В. Якеменко, який вийшов зі складу об'єднання «Ті, що йдуть разом». З цього моменту, функції головної молодіжною силою влади, на вулицях Росії виконували саме «Наші». «Ті, що йдуть разом» проіснували до червня 2007, але вже суттєвого впливу на політичне життя не мали.

Активна робота організації та досягнення в молодіжній політиці зробило організацію «Наші» найбільшою та найвпливовішою серед молодіжних об'єднань Росії. В 2008 р. організація мала біля 150 тисяч членів та 50 регіональних представництв. Вона стала одним з головних факторів стримування «кольорової» революції в Росії в перше десятиліття XXI ст.

У підрозділі **3.3. «Молодіжні об'єднання партії «Справедлива Росія»»** розглянуті молодіжні об'єднання партії «Справедлива Росія», що була створена у 2006 р. на базі трьох політичних сил: партії «Родина», «Російської партії пенсіонерів» (РПП) та «Російської партії життя» (РПЖ). Ще до об'єднання у «Справедливу Росію», «Російська партія життя», яку очолював С. Миронов активно розвивалась і мала своє молодіжне відділення – «Енергія життя». В період з 2003 р. до 2007 р. організація зарекомендувала себе як молодіжна організація лівоцентристського спрямування з поміркованими політичними поглядами, а також лояльним ставленням до влади. Діяльність «Енергії життя» сприяла зростанню кількості прихильників організації, що робило її досить популярною в молодіжному середовищі Росії, але вийти в лідери молодіжної політики у зазначений період їй не вдавалося. «Енергія життя» відігравала роль допоміжної сили влади, створеної для тієї частини молоді, яка не поділяла ідеї опозиції, але водночас не мала бажання вступати до лав відверто провладних сил. У квітні 2007 р. «Енергія життя» була трансформована в нове молодіжне об'єднання, що отримало назву «Перемога».

Наступник «Енергії життя» Загальноросійський молодіжний суспільний рух «Перемога» був створений 27 квітня 2007 р. Організація складалась не лише з колишніх членів ЕЖ, а і з молоді зазначених партій, що сформували «Справедливу Росію». «Перемога» позиціонувала себе як самостійна організація, але зазначала, що є молодіжною опорою «Справедливої Росії».

«Перемога» акцентувала свою діяльність на соціальні та політичні проекти. Надавала соціальну підтримку молоді. Приймала активну участь у політичному житті. Але створити вагому конкуренцію опозиційним молодіжним організаціям лівого спектру не змогла. Тому восени 2009 р. молодіжний рух «Перемога» був реорганізований у Загальноросійську суспільну молодіжну організацію «Молоді соціалісти Росії» (ЗСМО МСР).

У 2010 – 2011 роках відбувся розрив у відносинах двох провідних провладних партій. «Справедлива Росія» вступила у відкритий конфлікт з «Єдиною Росією». У зв'язку з таким розвитком подій, починаючи з осені 2011 р. ЗСМО «Молоді соціалісти Росії» разом з партією «Справедлива Росія» перейшли у табір поміркованої опозиції.

Четвертий підрозділ «Молодіжні об'єднання ЛДПР» висвітлює роботу молодіжних об'єднань «Ліберально демократичної партії Росії».

З приходом до влади В. Путіна ЛДПР та її молодіжні об'єднання неодноразово критикували дії чиновників, але до прямої критики політичного курсу Президента РФ В. Путіна не вдавалися. Більше того, фракція ЛДПР у Держдумі РФ третього та четвертого скликань (1999 – 2007 рр.) провела низку законодавчих ініціатив, які були прийняті до уваги партією влади («Єдиною Росією»), тобто парламентською більшістю, Урядом і Президентом. Тому і діяльність молодіжних відділень ЛДПР, зокрема «Російського союзу вільної молоді» (РСВМ), «Всеросійського молодіжного центру ЛДПР» (ВМЦ ЛДПР), молодіжного відділення ЛДПР «Час молодих» була спрямована на захист інтересів В. Путіна.

Молодіжні відділення ЛДПР представляли собою партійні, правоцентристські об'єднання молоді, що мали радикально-шовіністичні погляди. Вони стали одними з відомих у сучасній історії Росії, але не за рахунок своєї діяльності, а за рахунок одіозності та ексцентричності їх лідера В. Жириновського. Молодіжні відділення ЛДПР діяли у всіх регіонах РФ і об'єднували навколо себе десятки тисяч молодих людей, що мало вплив на молодь, але відсутність у цих об'єднань самостійності та волі, не дає нам змоги говорити, що вони були головними чи визначальними в російській молодіжній політиці на початку ХХІ ст. Молодь ЛДПР була допоміжним ресурсом влади у політичній боротьбі.

До розділу 4 – «Діяльність опозиційних молодіжних об'єднань Росії на початку ХХІ ст.» – увійшло 5 підрозділів. Перший з них – «Загальноросійська молодіжні організації «Союз комуністичної молоді Російської Федерації» (СКМ РФ) та її послідовник «Ленінський комуністичний союз молоді Російської Федерації (ЛКСМ РФ)», в якому досліджено діяльність молодіжних об'єднань КПРФ.

У 2000 р. центральна політична влада в Росії змінюється, але політичні сили «лівого» спектру та їх молодіжні організації продовжують знаходитись в опозиції. Така ситуація пояснюється тим, що зі зміною влади система державного устрою залишилась тією самою, що і за старої влади. В цей час КПРФ залишалась найвпливовішою та найбільшою партією «лівого крила» в РФ. Після припинення співпраці з РКСМ, КПРФ ініціює створення нової молодіжної організації. 20 лютого 1999 р. у Москві було створено «Союз комуністичної молоді Російської Федерації» (СКМ РФ). Дане об'єднання стало новим молодіжним крилом КПРФ.

У 2004 р. в наслідок внутрішніх чвар між керівниками СКМ РФ та КПРФ, СКМ РФ розколовся на дві частини. Одна залишилася при КПРФ, а друга долучилася до створеної восени 2004 р. «Всеросійської комуністичної партії майбутнього» (ВКПМ). Та частина СКМ, що залишилася при КПРФ в подальші роки була однією з провідних та впливових молодіжних об'єднань Росії. 5 лютого 2011 р. в Москві СКМ було перейменовано у «Ленінський комуністичний союз молоді Російської Федерації» (ЛКСМ РФ).

Діяльність організації мала різні форми та напрями. Виховна робота та пропаганда соціалістичних цінностей впливали на свідомість молодих людей, що відображалось у політичній діяльності організації. Під час політичних

заходів активісти критикували дії влади (і особисто – В. Путіна) у питаннях економічного, соціального та правового розвитку Росії. Не оминала організація і зовнішню політику, категорично засуджуючи дії США на міжнародній арені.

У підрозділі **4.2. «Молодіжна організація «Авангард червоної молоді» (АЧМ)»** висвітлено розвиток та діяльність однієї з найрадикальніших молодіжних об'єднань лівого сектору – «Авангард червоної молоді».

Дана організація була створена у травні 1999 р. як молодіжне крило політичної партії «Трудова Росія» (ТР). Лідером організації був С. Удальцов – один з головних опозиціонерів «лівого» табору. Відзначався рішучістю та радикальністю в боротьбі з владою. Неодноразово був арештований, у 2014 р. був засуджений на 4,5 років позбавлення волі за організацію масових заворушень.

Найгучнішими заходами, в яких організація брала участь була спільна акція з СКМ, НБП, РКСМ, РКСМ (б) – «Антикапіталізм». Що проходила в Москві та регіонах у 2001, 2002 та 2003 роках. Акція була спрямована проти влади та капіталістичного устрою Росії. Молодь закликала до повернення на шлях соціалістичного розвитку та відродження СРСР.

Навесні 2004 р. в наслідок тривалої кризи всередині організації, АЧМ розколовся. Утворилося дві молодіжні організації: «Авангард червоної молоді» (АЧМ) – незалежна організація, яка відійшла від «Трудової Росії» на чолі з С. Удальцовим і «Авангард червоної молоді – Трудової Росії» (АЧМ-ТР) – організація на чолі з М. Донченко, що продовжила співпрацю з «Трудовою Росією».

Після розколу та частина, що залишилась з «Трудовою Росією» не мала значної ваги в молодіжному середовищі та політичному процесі, а частина АЧМ під керівництвом С. Удальцова після 30 квітня 2006 р. перетворилась з молодіжної організації у суспільне політичне об'єднання.

У третьому підрозділі **«Молодіжна організація «Революційний комуністичний союз молоді (більшовиків)» (РКСМ(б))»** розглянута діяльність ще однієї ультралівової організації РКСМ (б).

У 2000-х роках РКСМ(б) тісно співпрацював з РКРП і був залежний від неї. У діяльності РКСМ(б) переважала політика. Акції проходили досить масштабно і організовано, в різних регіонах Росії. РКСМ(б) неодноразово у дуже різких формах висловлював незгоду з політичним курсом Уряду та В. Путіна, тому організація перебувала у жорсткій опозиції до влади. Революційний дух організації досить часто проявлявся у протиправних діях її активістів. У зв'язку з цим багато активістів мали проблеми з правоохоронними органами. Деякі члени РКСМ(б) були засуджені за адміністративні правопорушення і кримінальні злочини. Що стосується інших напрямків роботи, то їм РКСМ(б) приділяв значно менше уваги. Організація практично не займалася громадською роботою. У сфері культури обмежилася проведенням концертів після мітингів. Зрідка проводилися збори спортивних таборів.

РКСМ(б) на початку ХХІ ст. був одним з головних ультралівових молодіжних об'єднань Росії. На відміну від інших лівих сил РКСМ(б) в

боротьбі з владою, не співпрацював с ліберальною опозицією. В наслідок надмірної радикальності поглядів та методів діяльності, не мав масової підтримки у молодіжному середовищі. Тому вплив РКСМ(б) на молодь та політичне життя Росії полягав не у розмаху та масштабності їх заходів, а у рішучості та радикальності дій.

У підрозділі **4.4. «Внутрішньопартійна молодіжна організація Молодіжне «Яблуко» (МЯ)»** охарактеризована діяльність Молодіжного «Яблука» під час правління В. Путіна.

На початку ХХІ ст. Молодіжне «Яблуко» суттєво не змінювала свій політичний курс. Організація продовжувала знаходитись у таборі опозиції, пропагуючи зміни в державі і суспільстві шляхом реформ, без радикальних перетворень і дій.

Діяльність організації мала різні напрямки. Регіональні відділення Молодіжного «Яблука» організовували і проводили акції та заходи, спрямовані на боротьбу з асоціальними явищами, допомагали соціально незахищеним верствам населення, брали активну участь у волонтерському русі, приділяли велику увагу просвітницькій роботі, проводили культурні заходи для школярів та студентів. Активно співпрацювали з рядом вищих навчальних закладів Росії, організовуючи семінари, конференції, клуби.

Провідним напрямком діяльності «Молодіжного Яблука» була політика. На мітингах та театралізованих акціях протесту, молоді ліберали виступали проти рішень Уряду та Президента РФ. Засуджували зміни в законодавстві, в тому числі і Конституції РФ, які вели до концентрації влади в руках В. Путіна. Звинувачували владу в обмеженні свободи слова і цензурі, а також в політичних репресіях щодо опонентів. В цілому «Яблуко» проводило активну боротьбу з режимом В. Путіна, брало активну участь у передвиборчих кампаніях, підтримуючи партію «Яблуко».

Підрозділ **4.5. «Молодіжний союз правих сил (МСПС)»** був присвячений молодим лібералам з СПС.

На тлі ліберальних політичних сил в 1999 р. в російській політиці виділяється політичний блок «Союз правих сил». До складу цієї правоцентристської коаліції увійшли як молоді демократи (Немцов, Хакамада, Кириєнко), так і вже досвідчені російські політики (Гайдар, Чубайс). На парламентських виборах 1999 р. блок пройшов до Державної Думи РФ, підтримуючи В. Путіна. Але вже у 2000 р. СПС, не знайшовши спільної мови з Кремлем і не отримавши провідних посад в парламенті та уряді, поступово перейшов до табору опозиції. У травні 2001 р. політичний блок СПС був перетворений у політичну партію. 4 вересня 2001 р. в структурі Московської міської організації СПС був створений Московський «Молодіжний союз правих сил» (ММСПС). Створення московського молодіжного крила партії стало початком діяльності молодіжного руху СПС.

«Молодіжний союз правих сил», як і Молодіжне «Яблуко» був партійним структурним підрозділом, що не мав єдиного загально федерального органу управління. Молодіжні відділення СПС створювались при регіональних

відділеннях СПС і діяли самостійно одна від одної. Головними молодіжними відділеннями СПС були Московське та Санкт-Петербурзьке.

Діяльність МСПС була різноманітною, але спрямованою в інтересах партії СПС. МСПС підтримував законопроекти СПС, особливо ті, що йшли в розріз з інтересами влади. Проводячи мітинги, пікети, демонстрації та інші заходи, МСПС неодноразово вступав в полеміку з молодіжними організаціями, що підтримували владу. Але при цьому засуджував політичні сили лівого та ультраправого спектра. Категорично засуджувала комунізм та фашизм.

Не дивлячись на прогресивність і відкритість, МСПС не вдалося стати масовою організацією, її чисельність в регіонах вимірювалася всього лише сотнями. Кількість учасників вуличних заходів також була невисокою.

Співпраця з лібералами всередині Росії була на низькому рівні. Суперечності виникали в основному між політичними покровителями на рівні партій, що гальмувало процес консолідації ліберального табору. Все це вплинуло на те, що ліберальні ідеї та ліберальні сили в Росії на початку ХХІ ст. знаходились в кризі. У 2008 р. СПС та МСПС були реорганізовані у нові політичні об'єднання з причини не спроможності завоювати довіру громадськості і тим самим створити потужну конкуренцію владі.

У висновках викладено результати роботи.

Тематика, пов'язана з російською молоддю та молодіжною політикою, на сучасному етапі вивчається переважно російськими істориками політологами та соціологами. При значній кількості політологічних досліджень, відчувається брак історичних праць, що призводить до недостатньої розробленості даної тематики в історичному контексті.

Проаналізовані джерела дозволили дослідити діяльність молодіжних об'єднань, визначити їх правову основу, внутрішній устрій, ідеологічний фундамент, форми та методи роботи, рівень взаємовідносин із політичними партіями та владою.

Активний розвиток політичних молодіжних об'єднань наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. був зумовлений кількома чинниками. Перший – це власне сама молодь. Природна потреба молодих людей об'єднуватися в групи для самореалізації, а також захисту своїх прав та інтересів. Другий чинник – це політичні сили. В кінці ХХ – на початку ХХІ століть в Росії відбулася зміна правлячих еліт. Загострювалася боротьба за владу. Кожна політична сила була зацікавлена у створенні потужного молодіжного ресурсу для вирішення своїх завдань.

Структура управління організацій мала свої особливості та відмінності. Але в цілому кожною з них можна було керувати ззовні. Ця особливість характерна для опозиційних і провладних об'єднань. Оскільки аналізовані об'єднання перебували в залежності від партій, то дискусія всередині організацій, стосувалася скоріше особистих амбіцій лідерів, аніж загального курсу розвитку та напрямів діяльності об'єднань. Ініціатива надходила зверху.

Ідеологічний фундамент організацій, був досить різноманітним. Ідеологічні подібності і відмінності простежуються, як між провладними організаціями, так і серед опозиційних об'єднань. Загальною рисою усіх

об'єднань є відсутність відверто нацистських поглядів. Хоча радикали та екстремісти були представлені в російському молодіжному русі.

Підтримка молоддю всіх напрямків свідчить про те, що на той час в Росії бракувало чіткого вектора розвитку. В середині 1990-х років простежується тенденція до посилення молодіжних об'єднань лівого спектру, які рішуче виступали проти влади Б. Єльцина та нової моделі розвитку Росії. Але після першого строку президентства В. Путіна, спостерігається зворотна тенденція, молодіжні організації, що ґрунтувалися на комуністичній ідеології втрачають свої позиції. Ще більша криза охопила лібералів, більшість з яких після перших років президентства В. Путіна, перейшли з провладного табору до опозиції. Вони практично втратили представництво в органах влади, а підтримка з боку молоді зменшилась. Російська молодь все частіше стає на позиції провладних центристів та правоцентристів.

Практично для всіх організацій головним напрямком діяльності був політичний. Навіть ті об'єднання, що приділяли велику увагу соціальній та культурній діяльності, на початку 2000-х років почали активно займатися політикою. Це явище мало негативне значення, оскільки молодіжні об'єднання діяли в інтересах тих, чи інших політичних сил, але не в інтересах всієї молоді і суспільства Росії.

Опозиціонери постійно організовували і проводили акції, спрямовані на критику влади, виступали проти прийняття ініційованих Урядом та Президентом законопроектів, досить агресивно проводили мітинги і демонстрації під час передвиборчих кампаній, засуджуючи своїх політичних опонентів. Тим же відповідали і провладні об'єднання. Все це створювало в Росії певну напругу, яка періодично призводила до сутичок між молодими людьми з різних молодіжних таборів та правоохоронними органами. Молодіжні об'єднання стають лідерами «вуличної політики», перетворюючись на дієву силу в політичному протистоянні.

Для досягнення цілей молодіжні об'єднання застосовували різноманітні форми і методи роботи. Найбільш поширеними були мітинги, демонстрації, пікети, ходи, театралізовані акції. У деяких випадках використовувалися і відверто екстремістські методи – підготовка та проведення провокацій, бійок, вибухів. Але слід зазначити, що подібні методи не призводили до серйозних наслідків (загибелі людей, до серйозних руйнувань або збитків). Найбільш агресивну та жорстку політику проводили ультраліві організації (РКСМ (до 1997 р.) АКМ, РКСМ(б)). Їхні погляди були екстремістськими, спрямованими на кардинальну зміну державного і суспільного устрою. Серед провладних радикалів можна виділити об'єднання «Ті, що йдуть разом» та «Наші». Їх діяльність носила різкий характер, особливо у питаннях, пов'язаних із протистоянням з політичними опонентами.

Усі молодіжні об'єднання, діяльність яких аналізується в дисертації, перебували у тісній залежності від політичних партій. Щойно деякі активісти організацій робили спроби позбутися залежності від партій, як одразу у внутрішні справи організацій втручалися партійні лідери. Це призводило до розколу організацій. Так було із РКСМ, СКМ, АКМ і частково з РКСМ(б), МЯ.

Деякі молодіжні об'єднання створювалися і розпускалися за волею партійних керівників («Молодіжна Єдність», «Ті, що йдуть разом», «РСВМ» та інші). Що стосується лібералів (МС ДВР, МС ДПР, МОР НДР, МСПС, Молодіжне «Яблуко»), то вони взагалі були партійними підрозділами.

Провладні молодіжні об'єднання мали адміністративну підтримку. А ось молодь опозиції мала проблеми з реєстрацією в органах юстиції, далеко не завжди влада видавала їм дозволи на проведення мирних зборів. Виникали проблеми з правоохоронними органами. Все це значно обмежувало можливості опозиційних об'єднань, та порушувало громадянські права молоді яка не поділяла позицію влади.

Що стосується кар'єрного зростання молоді в рамках молодіжних об'єднань, то жодна організація не продемонструвала повноцінну спадкоємність поколінь. Молодь, яка перебувала в рядах об'єднань, отримувала певні преференції, а іноді – навіть матеріальні заохочення, але глобальні проблеми молодих людей так і залишалися невирішеними.

Зв'язок і співпраця між молодіжними об'єднаннями багато в чому залежали від рівня взаємин між партіями, що їх протегували. Тому більшість спільних дій між молодіжними об'єднаннями здійснювалися не скільки з волі молодих активістів, скільки з волі партійного керівництва. У разі політичної доцільності деякі молодіжні об'єднання, не зважаючи на діаметрально протилежні ідеологічні позиції, співпрацювали між собою. Така співпраця здійснювалася за принципом «ворог мого ворога – мій друг». Протягом 1990-х років та на початку 2000-х років створювались різноманітні союзи, але всі вони були ситуативними та не тривалими. В 1990-х роках більш активно і успішно співпрацювали комуністичні сили, а з 2000 р. ефективне співробітництво демонстрували молодіжні об'єднання, які підтримували владу. На початку XXI ст. опозиція виявилася розрізненою, а від цього і мало ефективною.

З 1991 р. і до початку XXI ст. молодіжні рухи перетворювалися на потужну зброю політичної боротьби, яку мали і влада, і опозиція. Тому, можна стверджувати, що в зазначений період і провладні, і опозиційні партійні молодіжні об'єднання намагалися активно впливати на політичний процес.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Піткевич В.В. Провладні політичні молодіжні організації Росії 2000 – 2008 рр.) / В.В. Піткевич // Збірник наукових праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Сер. : Історія та географія. – 2012. – Вип. 43. – С. 99-103.

2. Піткевич В.В. Особливості відносин молодіжної організації «Молода Гвардія» з партією «Єдина Росія» та в цілому з владою Росії у 2005-2012 роках / В.В. Піткевич // Збірник наукових праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Сер. : Історія та географія. – 2013. – Вип. 48. – С. 91-95.

3. Піткевич В.В. Ідеологічний фундамент провідних молодіжних організацій лівого спектру Російської Федерації на початку XXI ст. та їх вплив

на молодь / В.В. Піткевич // Збірник наукових праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Сер. : Історія та географія. – 2014. – Вип. 50. – С. 141-145.

4. Піткевич В.В. Сутність акцій російських молодіжних організацій «Молодёжное единство» і «Идущие вместе» у 2000 – 2005 рр. / В.В. Піткевич // Гуржіївські історичні читання. – Черкаси: Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького, 2014. – Вип. 7. – С. 379-381.

5. Pitkevich V.V. The anti-communist activity of youth organizations is in the structure of liberal parties in Russia in 2000-2005 / Valery Valereevich Pitkevich // European Applied Sciences. Europäische Fachhochschule. – Stuttgart: ORT Publishing, 2015, №5. – p. 20-22.

АНОТАЦІЯ

Піткевич В.В. Діяльність політичних молодіжних об'єднань провідних політичних партій Росії (1990-і роки – початок ХХІ ст.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2016.

Дисертація є першим комплексним дослідженням з історії діяльності російських політичних молодіжних об'єднань, залежних від політичних партій Росії у 1990-і – на початку ХХІ ст. В роботі досліджено особливості становлення, розвитку та діяльності політичних молодіжних об'єднань в контексті співпраці з політичними партіями. У зв'язку з цим простежена залежність молодіжних об'єднань від провідних партій РФ. Запропонована класифікація молодіжних об'єднань з урахуванням їх ідеології, структури, а також форм і методів діяльності. Визначено становище молодих людей в системі молодіжних об'єднань. Виявлено перспективи їх кар'єрного зростання всередині молодіжних організацій. Запропонована періодизація діяльності політичних молодіжних об'єднань, яка ґрунтується на суспільно-політичних процесах всередині Росії, а також впливі міжнародної політики. Продемонстровані особливості взаємин з владою, суспільна важливість молодіжних об'єднань, а також їх місце у політичному процесі.

Ключові слова: молодь, політичні молодіжні організації, партія, влада, опозиція, суспільство, держава, політична боротьба, політична акція, мітинг, ліберали, радикали, ліві, праві, Державна Дума, Президент.

АННОТАЦИЯ

Питкевич В.В. Деятельность политических молодежных объединений ведущих политических партий России (1990-е годы - начало ХХІ в.). - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, Харьков, 2016.

Диссертация является первым комплексным исследованием истории деятельности российских политических молодежных объединений, зависимых от политических партий России в 1990-е – в начале XXI века. В работе исследованы особенности становления, развития и деятельности политических молодежных объединений в контексте сотрудничества с политическими партиями. В связи с этим прослежена зависимость молодежных объединений от ведущих партий РФ. Предложена классификация молодежных объединений с учетом их идеологии, структуры, а также форм и методов деятельности. Определено положение молодых людей в системе молодежных объединений. Выявлено перспективы их карьерного роста внутри молодежных организаций. Предложена периодизация деятельности политических молодежных объединений, которая основывается на общественно-политических процессах внутри России, а также влиянии международной политики. Продемонстрированы особенности взаимоотношений с властью, общественная важность молодежных объединений, а также их место в политическом процессе.

Ключевые слова: молодежь, политические организации, партия, власть, оппозиция, общество, государство, политическая борьба, политическая акция, митинг, либералы, радикалы, левые, правые, Государственная Дума, Президент.

SUMMARY

Pitkevych V.V. Activities of political youth organizations of Russia's leading political parties (the 1990s – beginning of the XXI century.). – The manuscript.

Thesis for a scientific degree of Candidate the Historical Sciences, the specialty 07.00.02 – World History. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2016.

The dissertation is the first comprehensive study of the history of Russian political activity of youth organizations, dependent from Russian political parties in the 1990s – at the beginning of the XXI century. Features of formation, development and functioning of political youth organizations in the context of cooperation with political parties are researched. Therefore, the dependence of youth associations from the leading parties of Russia was traced. The classification of youth associations in accordance with their ideology, structure, as well as forms and methods of activity is proposed. The position of young people in youth associations system is determined. The prospects of career growth within youth organizations are revealed. A periodization of political youth organizations, which is based on the socio-political processes in Russia, as well as the impact of international politics is proposed. Particular qualities of relations with the authorities, the social importance of youth organizations, as well as their place in the political process are showcased.

Keywords: young people, political organization, party, government, opposition, society, state, political struggle, political action, rally, liberals, radicals, left, right, the State Duma, the President.

ПІТКЕВИЧ Валерій Валерійович

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАНЬ
ПРОВІДНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ РОСІЇ
(1990-І РОКИ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)**

Спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Відповідальна за випуск: кандидат історичних наук, доцент
Миловидова Олена Всеволодівна

Підписано до друку 30.07.2016. Формат 60×84 1/16.

Папір офсетний. Друк цифровий.

Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 примірників.

Замовлення №1420.

Надруковано у друкарні ФОП Тарасенко В. П.
Свідоцтво № 24800170000043751 від 21.02.2002 р.
61124, м. Харків, вул. Зернова, 6/267.
Тел./факс: (0572) 52-82-11, (097) 273-11-77